

บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนพัฒนาการ1
และชุมชนคลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร

นางสาวกฤติยา ไชยชนะสังข์ทิต

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-03-1011-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE ROLE OF OUTDOOR SPACE IN SLUM COMMUNITIES: CASE STUDIES OF
PATTANAKARN1 AND KLONG DAN YANNAWA DISTRICT, BANGKOK

Miss Krittiya Chaitanasandit

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Urban Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2001

ISBN 974-03-1011-7

นางสาวกฤติยา ไชยธนะสันตติ: บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชน พัฒนาการ1และชุมชน
คลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร(THE ROLE OF OUTDOOR SPACE IN SLUM COMMUNITIES: CASE
STUDY OF PATTANAKAN1 AND KLONG DAN COMMUNITY YANAWA DISTRICT, BANGKOK) อ.ที่ปรึกษา :
ผศ.ดร.สุวิธนา ธาดานิติ, 132 หน้า ISBN 974-03-1011-7.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงบทบาทของพื้นที่โล่งว่างต่อการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยอยู่ในชุมชน
แออัด เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะการใช้พื้นที่ภายใต้ข้อจำกัดในชุมชนแออัด ทำการศึกษาโดยวิธีการสังเกตการณ์และออกแบบ
สอบถามเป็นหลัก และเพื่อที่จะเก็บข้อมูลจากพื้นที่มาใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ จึงได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและสำรวจพื้นที่
จำแนกลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่โล่งว่างของผู้อาศัยอยู่ในชุมชนออกเป็น 2 ลักษณะคือ การใช้พื้นที่เพื่อการจอดหรือวางวัตถุ
อุปกรณ์ และเพื่อการประกอบกิจกรรม โดยแบ่งวัตถุ อุปกรณ์ที่จอดหรือวางอยู่บนพื้นที่โล่งว่างออกเป็น 4 ประเภทหลักคือ ยานพาหนะ
อุปกรณ์ประกอบอาชีพ อุปกรณ์เกี่ยวกับครัวเรือน และอุปกรณ์เฉพาะกิจกรรม(อุปกรณ์กีฬาและเครื่องเล่นเด็ก) และแบ่งกิจกรรมออก
เป็น 3 ประเภทหลักๆคือ กิจกรรมจำเป็น กิจกรรมทางเลือก และกิจกรรมสังคม ถึงแม้ว่ากิจกรรมการเล่นของเด็กๆจะจัดเป็นกิจกรรม
สังคมประเภทหนึ่ง แต่ในการศึกษานี้ได้ทำการศึกษาโดยแบ่งกิจกรรมของเด็กออกมาเพื่อทำการศึกษาเฉพาะ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มี
ลักษณะการใช้พื้นที่เฉพาะ

จากการศึกษาพบว่า พื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัดเป็นพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยอยู่ในชุมชน
เป็นพื้นที่ที่มีบทบาทต่อการประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันและกิจกรรมเพื่อการสนทนาการต่างๆของผู้อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นอย่าง
มาก โดยบทบาทของพื้นที่โล่งว่างที่จัดได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนแออัดคือ บทบาทในการเป็นพื้นที่รองรับการใช้ประโยชน์ใน
การจอดหรือวางวัตถุ อุปกรณ์ที่ล้นออกมาจากตัวอาคารพักอาศัยในชุมชน หรือเพื่อทดแทนพื้นที่ใช้สอยที่ขาดหายไปจากตัวอาคารใน
ชุมชน โดยสภาพทางกายภาพของพื้นที่โล่งว่างที่ไม่ได้รับการออกแบบหรือวางแผนในชุมชนแออัดนั้นมีบทบาทในการส่งเสริมและเป็น
อุปสรรคต่อการใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะในด้านการปะทะสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังพบว่าพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัดเป็นพื้นที่ที่มีบท
บาทในการรองรับกิจกรรมที่หลากหลาย ส่งผลให้พื้นที่โล่งว่างบางส่วนมีการซ้อนทับกันของกิจกรรมเป็นจำนวนมาก และเป็นพื้นที่ที่มี
แนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้

การปรับปรุงหรือพัฒนาพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัดจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการปะทะสัมพันธ์ของผู้
อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดเป็นอย่างมาก โดยการพัฒนาจะต้องอาศัยความร่วมมือและการพัฒนาในหลายด้านร่วมกัน ตั้งแต่การจัดการ
ภายในชุมชน ความช่วยเหลือจากหน่วยงานท้องถิ่น การพัฒนาปรับปรุงสภาพทางกายภาพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเพื่อให้เกิด
การพัฒนาในระยะยาว หน่วยงานวางแผนทางด้านกายภาพหรือหน่วยงานวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินควรจะพิจารณาเอาพื้นที่
ที่พักอาศัยหนาแน่นมากนี้เข้าร่วมในการวางแผนทางการพัฒนาพื้นที่ด้วย

ภาควิชา _____ การวางแผนภาคและเมือง _____
สาขาวิชา _____ การวางผังเมือง _____
ปีการศึกษา _____ 2544 _____

ลายมือชื่อนิสิต _____
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา _____

417 41057 25 : MAJOR URBAN PLANNING

KEY WORDS: OUTDOOR SPACE/CROWDED COMMUNITY/SPACE UTILIZATION

KRITTIYA CHAITANASANDIT :THE ROLE OF OUTDOOR SPACE IN SLUM COMMUNITIES: CASE STUDY OF PATTANAKAN1 AND KLONG DAN YANAWA DISTRICT BANGKOK. THESIS ADVISOR: ASSIST.PROF.SUWATTANA THADANITY,Ph.D., 132pp. ISBN 974-03-1011-7.

The objective of the thesis is to study the role of outdoor space in the everyday life of crowded communities' residents. This study leads to the better understanding of how to utilize the outdoor space within the limitation of crowded communities. The research is mainly conducted by observations and questionnaires. Literature surveys and targeted physical surveys also have been done in order to collect the data for quantitative analysis. Outdoors space utilization in crowded communities is classified into two(2) major categories: Outdoors space utilization for equipment installations and outdoors space for utilization for activities. The former is subdivided into four(4) main groups: spaces for vehicles, professional tools, household equipments, and specific equipments for a particular activity(i.e., sport equipments and children toys.) Similarly, the latter is subdivided into 4 main groups: necessary activities, optional activities, social activities and children activities. It is notable to break up children activities into a new group, event though it is a part of social activities, due to its special characteristic in outdoor space utilization.

According to the study, a free space in crowded communities is closely related to dwellers' ways of life. The spaces have a strong impact both on residents' working behaviors and recreational activities. The interesting characteristic of the spaces is to use as storage for the surplus or as working space extended from the dwelling. Physically, an unorganized free space in the communities is both favorable and unfavorable to the communities at the same time, especially in people interaction. Moreover, being used for various activities, the free space with overlapped activities tends to cause a conflict within the community.

The development of this free space in crowded communities will greatly affect the improvement in quality of life and interaction among the residents. However, in order to achieve this goal, the cooperation from numerous portions is needed; ranging from community management, supports from local authorities, physical developments from related organizations as well as, importantly, a land use plan which takes into account the significant in crowded communities.

Department Urban and Regional Planning

Field of study Urban Planning

Academic year 2001

Student's signature Krittaya Chor.

Advisor's signature Suwattana Thadaniti,

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยแรงสนับสนุนจากครอบครัว และการประสิทธิประสาท
อบรมความรู้โดยคณาจารย์ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน โดยเฉพาะผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ ผู้สละเวลามา
เพื่อชี้แนะแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลงได้ ด้วยความพยายามในการถ่ายทอด
ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ อย่างค่อยเป็นค่อยไปและกระจ่าง ชัดเจน อีกทั้งยังต้อง
ขอบพระคุณอาจารย์ขวัญสรวย อติโพธิ ผู้จุดประกายความคิดและเสนอแนะแนวทางในการทำ
วิทยานิพนธ์ให้เกิดขึ้น

นอกจากนี้ก็ขอขอบคุณเพื่อน ๆ มังเมืองรุ่น 23 ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตลอดระยะเวลาที่
ศึกษาอยู่ในภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง ขอขอบคุณคุณอังคณา โตศิลา นนท์ คุณอรสา
รัตนอมรภิรมย์ และคุณวรัญญา วรชาติ สำหรับกำลังใจ การออกพื้นที่ และการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อการศึกษาหลายครั้งครา

นางสาวกฤติยา ไชยธนะสันติต

29 เมษายน พ.ศ.2545

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
สารบัญแผนที่.....	ฑ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฒ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	2
1.4 กรอบความคิดในการศึกษา.....	2
1.5 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	3
1.6 ขั้นตอนการศึกษา.....	4
1.7 คำจำกัดความในการศึกษา.....	4
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
2.1 ชุมชนแออัด.....	6
2.1.1 ลักษณะของชุมชนแออัด.....	7
2.1.2 ความหมายของชุมชนแออัด.....	8
2.1.3 ประเภทของชุมชนแออัด.....	10
2.1.4 การดำรงอยู่ของชุมชนแออัด.....	12
2.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแออัดและรูปแบบการปรับปรุง.....	13
2.1.6 องค์กรและหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวกับชุมชนแออัด.....	17
2.2 พื้นที่โล่งว่าง(Outdoor space).....	18
2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของสภาพแวดล้อม(Environmental setting)กับพฤติกรรม.....	22
2.4 การศึกษาเกี่ยวกับการใช้พื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด.....	23
2.5 ประเภทของกิจกรรมนอกรอาคาร.....	24
3 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	27
3.1 ประวัติความเป็นมาของเขตนานนาวา.....	27

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต.....	108
6.2.1.2 การรองรับกิจกรรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต.....	110
6.2.2 การใช้ประโยชน์พื้นที่โล่งว่างเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจในชุมชนชอยพัฒนาการ1 และชุมชนคลองด่าน.....	110
6.3 สรุปบทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนชอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน.....	112
6.4 ปัญหา สาเหตุ และความต้องการของผู้อาศัยอยู่ในชุมชนชอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน.....	114
6.4.1 ปัญหาที่เกิดจากข้อจำกัดของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนต่อการประกอบกิจกรรมต่างๆ.....	114
6.4.2 ปัญหาด้านความขัดแย้งของกิจกรรมที่เกิดจากการซ้อนทับของกิจกรรมบนพื้นที่เดียวกัน.....	115
6.5 ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพัฒนา.....	115
6.5.1 ข้อเสนอแนะโดยรวม.....	115
6.5.1.1 การจัดการภายในชุมชน.....	115
6.5.1.2 บทบาทของหน่วยงานระดับท้องถิ่น.....	115
6.5.1.3 กรมพัฒนาชุมชนและฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ.....	116
6.5.1.4 การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	116
6.5.2 ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงพื้นที่โล่งว่างในชุมชนชอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน.....	116
6.5.2.1 ชุมชนชอยพัฒนาการ1.....	116
6.5.2.2 ชุมชนคลองด่าน.....	117
6.6 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อ.....	118
รายการอ้างอิง.....	119
ภาคผนวก.....	121
ประวัติผู้วิจัย.....	132

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้าที่
2.1	สรุปภาพรวมของการแก้ปัญหาชุมชนแออัดในประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ..... 18
3.1	แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนแออัดขนาดต่างๆในเขตยานนาวา..... 33
3.2	แสดงจำนวนโรงงานและจำนวนแรงงานในพื้นที่เขตต่างๆในเมืองชั้นใน..... 35
3.3	แสดงกลุ่มของชุมชนแออัดตามเกณฑ์ด้านความเข้มข้นของการใช้ที่ดินโดยรอบชุมชน..... 41
4.1	แสดงประเภทวัตถุ อุปกรณ์ที่จอดหรือวางอยู่บนพื้นที่โล่งว่างในชุมชนซอยพัฒนาการ1..... 56
4.2	แสดงการจอด/วางวัตถุ อุปกรณ์บนพื้นที่โล่งว่างประเภทต่างๆในชุมชนซอยพัฒนาการ1..... 57
4.3	แสดงการจอด/วางวัตถุ อุปกรณ์บนพื้นที่โล่งว่างประเภทต่างๆในชุมชนคลองด่าน..... 57
4.4	แสดงการจอด/วางวัตถุ อุปกรณ์บนพื้นที่โล่งว่างประเภทต่างๆในชุมชนคลองด่าน..... 58
4.5	แสดงรายละเอียดของกิจกรรมแต่ละประเภท..... 59
4.6	แสดงจำนวนกิจกรรมบนพื้นที่โล่งว่างในชุมชนซอยพัฒนาการ1..... 63
4.7	แสดงรายละเอียดกิจกรรมบนพื้นที่โล่งว่างชุมชนคลองด่าน..... 68
4.8	แสดงผลจากการออกแบบสอบถามชุมชนซอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน..... 76
5.1	แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนผู้อยู่อาศัย จำนวนหลังคาเรือน และสภาพทางกายภาพของชุมชนซอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน..... 78
5.2	แสดงการจอด/วางอุปกรณ์เกี่ยวกับครุ่วเรือนบนพื้นที่โล่งว่างประเภทต่างๆในชุมชนซอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน..... 81
5.4	แสดงกิจกรรมประเภทต่างๆบนพื้นที่โล่งว่างชุมชนซอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน..... 88
5.5	แสดงกิจกรรมบนพื้นที่โล่งว่างประเภทต่างๆในชุมชนซอยพัฒนาการ1และชุมชนคลองด่าน..... 96
5.5	แสดงพื้นที่ในชุมชนที่ผู้ตอบแบบสอบถามมักจะไปใช้เพื่อประกอบกิจกรรมเมื่ออยู่ในชุมชน..... 104

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
5.1	อุปกรณ์ประกอบอาชีพบนพื้นที่โล่งว่างชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 84
5.2	วัตถุ อุปกรณ์บนพื้นที่กิ่งสาธารณะชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 84
5.3	การจอด/วางวัตถุ อุปกรณ์บนพื้นที่ชอยชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 84
5.4	การใช้พื้นที่ชอยเพื่อการจอด/วางวัตถุ อุปกรณ์ต่างๆในชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 84
5.5	ลักษณะการปรับใช้พื้นที่เพื่อการจอด/วางวัตถุ อุปกรณ์บนเส้นทางสัญจรรอง ชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 85
5.6	อุปกรณ์ประกอบอาชีพบนพื้นที่โล่งว่างชุมชนคลองด่าน..... 85
5.7	อุปกรณ์เกี่ยวกับคร้วเรือนบนพื้นที่กิ่งสาธารณะชุมชนคลองด่าน..... 85
5.8	ยานพาหนะบนพื้นที่โล่งว่างชุมชนคลองด่าน..... 86
5.9	การใช้พื้นที่กิ่งสาธารณะเพื่อจอด/วางอุปกรณ์เกี่ยวกับคร้วเรือนชุมชนคลองด่าน..... 86
5.10	สนามกีฬาชุมชนคลองด่าน..... 86
5.11	สนามเด็กเล่นชุมชนคลองด่าน..... 86
5.12	การซื้อ-ขายสินค้าบนทางสัญจรหลักชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 100
5.13	กิจกรรมของเด็กบนทางสัญจรหลักชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 100
5.14	กิจกรรมสังคมบนทางสัญจรหลักชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 100
5.15	กิจกรรมสัญจรบนทางสัญจรหลักชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 100
5.16	กิจกรรมสังคมบนพื้นที่กิ่งสาธารณะรูปแบบพื้นที่ไต้ถุนบ้านชุมชนคลองด่าน..... 101
5.17	การใช้พื้นที่กิ่งสาธารณะชุมชนคลองด่าน..... 101
5.18	กิจกรรมของเด็กบนเส้นทางสัญจรหลักชุมชนคลองด่าน..... 101
5.19	การเคลื่อนที่ด้วยล้อบนทางสัญจรหลักชุมชนคลองด่าน..... 102
5.20	กิจกรรมต่างๆบนทางสัญจรหลักชุมชนคลองด่าน..... 102

สารบัญแนบที่

แนบที่ที่	หน้า
3.1	โครงข่ายถนนสายหลักและรองในเขตยานนาวา..... 31
3.2	ชุมชนแออัด 28 ชุมชนในเขตยานนาวา พ.ศ.2544..... 37
3.3	ชุมชนแออัดขนาดต่างๆ..... 38
3.4	พื้นที่ที่ยังไม่เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตยานนาวา..... 40
3.5	ชุมชนแออัด 4 กลุ่มตามเกณฑ์ด้านตำแหน่งที่ตั้งและพื้นผิวของเส้นทางสัญจรในชุมชน..... 42
3.6	ตำแหน่งที่ตั้งชุมชนศึกษา..... 43
3.7	ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2538 แสดงสภาพแวดล้อมของตำแหน่งที่ตั้ง ชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 46
3.8	พื้นที่โล่งว่างชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 47
3.9	ประเภทพื้นที่โล่งว่างในชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 48
3.10	ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ.2538 แสดงสภาพแวดล้อมของตำแหน่งที่ตั้งชุมชนคลองด่าน..... 51
3.11	ประเภทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนคลองด่าน..... 52
4.1	กิจกรรมบนพื้นที่โล่งว่างชุมชนชอยพัฒนาการ1..... 64
4.2	กิจกรรมบนพื้นที่โล่งว่างชุมชนคลองด่าน..... 69

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1.1	3
2.1	26
4.1	60
4.2	61
4.3	66
5.1	90
5.2	92
5.3	93
5.4	95
5.5	99
5.6	99